

ملت‌سازی مقدم بر دولت‌سازی است

محمدسیمزاری

مشکلات معیشتی، سیاسی، مدیریتی و اجتماعی و در کل تمام مشکلات مملکت ما دلایلی دارد و صاحب‌نظرانی که آن را با توجه به رشته تحصیلی خود تحلیل می‌کنند، در جای خود ارزشمند است. بی‌گمان این تحلیل‌ها و پژوهش‌هاست که می‌تواند گره‌های مشکلات را به انگشتک تخصص و تعهد باز کند. اما به نظر نگارنده این سطور، ما دیر یا زود پی خواهیم برد که باید عملکرد گذشته خود را بنگریم، حال خود را خوب دریابیم تا بتوانیم پژوهشی برای آینده داشته باشیم.

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يَغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ

خداوند سرنویشت هیچ قومی را عوض نمی‌کند مگر اینکه خودشان بخواهند»

مطلبی است که بارها گفته و شنیده شده، اما ما مسلمانان معمولاً مطالب را از زبان بیگانگان بیشتر می‌پسندیم. پس بیاید اشاره کنیم به نظریه جان استوارت میل که می‌گوید: «ملت‌سازی مقدم بر دولت‌سازی است». در حال حاضر همه مردم از دولت‌هایی که سر کار می‌آیند گلایه‌مندند، برخی‌ها که دلسوزترند در پست‌های اینستاگرامی عکس شهادهای عزیزان را می‌گذارند و زیرش می‌نویسند: شهدا شرمندہ‌ایم…

برخی‌ها از اختلاس‌های موجود در کشور شاکی اند چراکه ۹ درصد ثروت جهان و یک درصد ملت جهان از آن ماست. بسیاری از صاحب‌نظران، وضع موجود را اصلاً در شان ملت بزرگ ایران نمی‌دانند.

غافل از آنکه هم مجلس هم دولت هم قوه قضائیه هم کل حکومت شالوده و چکیده همین ملت بزرگ است. امروز اگر از سفله پروری و درآزادشن سایه کوتوله‌ها کلایه می‌کنیم، باید به دیروز خود بنگریم.

حضرت اسام (ره) اول انقلاب فرمودند: انقلاب ما انقلاب فرهنگست…! اما ما این جمله اساسی امام (ره) را فراموش کردیم و فقط آن قسمت از فرمایشاتش را که فرمود: ان‌شاءالله آب و برق برای مستضعفین مجانی خواهد شد را مثل یک- دوست نادان- یا

بخشید منظورتان از انقلابی بودن؟

بهرام آقاخانی

؛ در جمعی از جوانان حضور داشتم که یکی از آنها با شنیدن «انقلابی بودن» از لابه‌لای صحبت‌های گوینده‌ای در جمع، ناگهان با قطع سخنان وی گفت: بخشید منظورتان از انقلابی بودن؟ سکوت حاکم شد و همه به‌دنبال پاسخ بودند که گوینده با اطمینان گفت: منظور مسئولان هم به عنوان صفتی این‌روزها رواج و تکرار کلمه انقلابی این هم به عنوان صفتی برای افراد، کاربردش بیشتر از رفتار انقلابی، در برنامه‌ها و عملکردها ملموس است.

امام خمینی(ره) درباره انقلابی بودن و ضد انقلاب بودن، با ارائه شاخص‌هایی کاملاً مشخص و قابل تشخیص، تکلیف را کاملاً روشن کرده‌اند. «واقعاً سر فرود بیابورد به قانون؛ و واقعا

دشمنی دانا- به خاطر سپردیم. درحالی‌که جمله مهم‌تر این بود که «انقلاب ما انقلابی

فرهنگیست». دفاع مقدس که به قول امام راحل نعمتی بود برای این مملکت شاید به خاطر بروز روحیه ایثار و ازخودگذشتگی و اعتلای فرهنگی ملت بود و به رخ کشیده‌شدن عظمت فرهنگی این ملت بزرگ با دیرینه تمدنی سست‌رک. اما وقتی زمان سازندگی از راه رسید، متأسفانه فرهنگ خود را لنگ دیدیم، فهمیدیم که ما ملتی هستیم که تنها در زمان هجوم دشمن فضایلمان خود را نشان می‌دهد. رعیتی هستیم که فقط وقتی آستانه تحمل‌مان تمام می‌شود، علیه ارباب ظالم می‌شویرم و این ضعف تاریخی- فرهنگی را همان آغاز باید صاحب‌نظران علوم اجتماعی درمی‌یافتند. جنگ تمام شد و ما به بهانه سازندگی، به بهانه حمایت از سرمایه‌گذار، واژه بزرگی به نام «عدالت» را از یاد بردیم و افتادیم روی تردمیل لذت‌جویی، همونعان خویش را از یاد بردیم و فقط به خود فکر کردیم. قرار بود سیاست‌مان فرهنگی شود، فرهنگ‌مان سیاسی شد. قرار بود مدیریت‌مان فرهنگی شود، فرهنگ‌مان مدیریتی شد. قرار بود اقتصادمان فرهنگی شود، فرهنگ‌مان اقتصادی شد. در تمام عرصه‌ها این اتفاق افتاد. درحالی‌که باید می‌دانستیم کل آدمیزاده‌ها، به محض دنیاآمدن «بشر» هستند. با تمام نیازهایی که یک بشر دارد و برای بشرشدن هیچ تلاشی جز متولدشدن و به‌دنیاآمدن نیاز نیست و به خاطر همین خدا در قرآن کریم فرمود که پیامبرش خطاب به مردم بفرماید: «انا بشر مثلکم»، یعنی من بشری مثل شما هستم نفرمود «انا آدم مثلکم» و نیز نفرمود «انا انسان مثلکم». چراکه اشرف مخلوقات، بشری مثل بقیه بود، نه آدمی مثل بقیه و نه انسانی مثل بقیه؛ چراکه برخلاف بشربودن، آدم‌بودن زحمت فراوان دارد، اگر فرهنگ متعالی بر بشری ارائه نشود و آن بشر فرهنگ را به صورت لسانی و قلبی و عملی در وجودش نداشته باشد، نمی‌توان آدمش نامید و اگر آدم با فرهنگ، معرفت را در نیابد، انسانی نخواهد بود که مصداق «لقد کرمتا» باشد. بدهیی است بشر یعنی «فقط من» یعنی ره چیزی و هرکسی برای من و در خدمت من. اما آدم یعنی «من و تو» یعنی اگر من حقی بر گردن تو دارم در مقابل تکلیفی هم در قیالت دارم. و انسان، سورهٔ عالم عرفان است که یعنی «فقط تو». یعنی «هیچم و هیچ که در هیچ نظر فرمایم»، یعنی «من کی‌ام تا که بر آن خاطر عاطر گذرم»، یعنی «ایثار، شهادت و از‌خودگذشتگی و آینه‌شدن بر آن هست مطلق». بحث ما ایثار نیست، ایثاری که سوم خرداد از خلق کرد. ایثارگران رفتند و راه را نشان دادند. آن شهیدی که وقتی خواست روی مین برود پوتین خود را درآورد تا همراه تنش، بیت‌المال تکه‌تکه نشود.

و البته قبل از این شهدا، امام‌حسین(ع) که مصباح‌الهداست راه را نشان داده بود.

از این واژه استفاده می‌کنند، چون این مفهوم رانتی را برای تسخیر منابع و مناصب عمومی و منابع حکومتی ایجاد می‌کند. درواقع در غیاب شاخص‌های انقلابی‌بودن و دیدگاه حضرت امام، افراد با سوءاستفاده از خلأ شاخص‌ها، به دنبال منافع خودشان هستند.

در همین شهر ما افرادی بودند و هستند که پیش از انقلاب از فعالان حزب رستاخیز، بعد از انقلاب و اوایل انقلاب، جنبشی، تا چندی پیش حامی دولت قیبل و هم‌ایتک نیز حامی دولت فعلی با لفظ انقلابی هستند. انقلابی واقعی کسانی بودند که بهترین دارایی خودشان را تقدیم مردم و دین و کشور کردند که اما با همه این اوصاف، نگارنده معتقد است می‌بایست با بازتعریف انقلابی بودن و انقلابی‌گری از سوءاستفاده افراد از رانتی‌سازی این کلمات و مفاهیم که عموماً و خصوصاً برای تصاحب منابع و مناصب دولتی و عمومی است، جلوگیری کرد و این جز با تبیین شاخص‌های انقلابی‌بودن از دیدگاه امام و رهبری میسر نیست.

✦**مدیرکل سابق ورزش و جوانان استان**

بحث این مقاله حیظه «آدمیت» است؛ یعنی تربیت یک عنصر که خود را اگر می‌بیند همنوعش را هم ببیند و امروز وقتی جوانی اطلاعیه استخدامی را می‌بیند و به دوست نزدیک خود اطلاع نمی‌دهد تا دست‌کم یک رقبیب را در آزمون استخدام کم کرده باشد، یعنی اینکه ما نه‌تنها انسانی را که حاضر بود بدنش تکه‌تکه شود ولی به قدر یک پوتین به بیت‌المال آسیب نخورد تربیت نکرده‌ایم، بلکه از تربیت آدم (به‌اندازه مورد نیاز) هم غفلت کرده‌ایم. مقام معظم رهبری در دیداری که با جوانان اصفهان داشتند، سال‌ها پیش فرمودند: زندگی مانند سکه‌ای‌ست که دورو دارد؛ یک روی آن حق و روی دیگر آن تکلیف است. با توجه به این فرمایشات؛ آحاد مردم، به چهار دسته تقسیم می‌شوند: الف- انسان‌هایی که حششان را مطالبه می‌کنند و به تکلیفشان هم (در مقابل جامعه) عمل می‌کنند، اینها اعضای یک جامعه معمولی بافرهنگ را تشکیل می‌دهند. ب- انسان‌هایی که حششان را می‌خواهند، اما از عمل به تکلیف سرباز می‌زنند، یعنی زالو صفت‌اند، موقع جنگ با دشمن در هر عرصه‌ای غایب‌اند ولی موقع تقسیم غنایم در صف اول‌اند و مدعی‌تر از بقیه.

ج- انسان‌هایی که نه حششان را می‌خواهند نه تکلیفی به گردن می‌گیرند، یعنی انسان‌های مزخرف که نمودشان بهتر از بودنشان است.

د- انسان‌هایی که حششان را مطالبه نمی‌کنند، اما هر جا تکلیفی بود در صف مقدم‌اند و این انسان‌ها هستند که با حضورشان مدینه فاضله و جامعه آرمانی را می‌توان تشکیل داد. اما جامعه‌ای که مردمانش خدای ناکرده همگی از گروه (ب) باشند یعنی طلب حق کنند بی‌آنکه تکلیفی را بر دوش بکشند جامعه‌ای خواهند ساخت در سراسییی قهقرا… معلم، قشـر شریف جامعه ماست، اما آیا معلمی که در جواب سؤال دانش‌آموز بگوید: «با حقوقی که دولت به من می‌دهد همین‌قدر هم که توضیح دادم اضافه بود. اگر می‌خواهی یاد بگیرِی به فلان مؤسسه خصوصی مراجعه کن تا در آنجا توضیح دهم» شریف است، اگر چنین شخصی شریف است پس تعریف «بی‌شرف» چیست؟ بزشـکان، اقطار شریف جامعه ما هستند، اما پزشکی که علاوه بر تعریفه مشخص خودش، به صورت زیرزمینی مبلغی از کودک بیمار می‌خواهد که به خاطرش پدر کودک مجبور به فروش کلیه‌اش می‌شود شریف است؟!

نگارنده این سطور، از دل و جان معتقد است‌که هنوز هم که هنوز است برای نجات جامعه از سقوط به قهقرایی بیشتر از این، فرصت وجود دارد و نباید تسلیم شد، به شرط آنکه در کنار ترویج فرزندآوری فرزندپروری را هم تبلیغ کنیم. شعار و

را حذف روند بروکراتیک، اداری و کارشناسی یک پروژه و انجام سریع آن می‌دانند، چون روند قبلی فرسایشی بوده و مردم از تأخیر و کندی خسته و ناراضی‌اند و چون می‌بینند که چرخه اقتصادی مملکت نمی‌چرخد، بنابراین فکر می‌کنند به یک حرکت انقلابی نیاز داریم و باید ضربتی عمل کنیم، البته باید گفت که یک دولت به خاطر اختیاراتی که دارد و سازمان‌های اداری و استخدامی که در دستانش است، می‌تواند با بخش‌نامه‌ها و سیاست‌گذاری‌ها مانع از این شود که برای همیشه این بروکراسی‌ها فرسایشی باشد و یک انقلابی رخ دهد و کارها سریع پیش برود.

اما با همه این اوصاف، نگارنده معتقد است می‌بایست با بازتعریف انقلابی بودن و انقلابی‌گری از سوءاستفاده افراد از رانتی‌سازی این کلمات و مفاهیم که عموماً و خصوصاً برای تصاحب منابع و مناصب دولتی و عمومی است، جلوگیری کرد و این جز با تبیین شاخص‌های انقلابی‌بودن از دیدگاه امام و رهبری میسر نیست.

سرود و فریاد در عرصه فرهنگ، کار ساز نیست، نگارنده کم‌سواد این سطور به عنوان یک آینده‌پژوه می‌خواهد با صدای بلند اعلام کند که: بس است این همه بی‌توجهی یا توجه سطحی به مقوله فرهنگ… و البته تائه تائه اجرای یک برنامه دربینی توسط یک اداره که مخاطبانش مدیران و معاونان ادارات دیگر باشند، به اعتلای فرهنگی نمی‌انجامد، تشکیل کارگاه‌های آموزش سبک زندگی با استایدی که خود در مدیریت زندگی‌شان در کل مانده‌اند میزان طلاق را کم نخواهد کرد. برگزاری چند نمایشگاه در مورد مصرف مواد مخدر، پوپولیستی‌ترین حرکت است که نه‌تنها برای کم‌کردن میزان مصرف مواد مخدر در جامعه مفید نیست بلکه تبلیغی برای مصرف بیشتر آن است.

امروزه تعداد نویسندگان کتاب، بیشتر از مطالعه‌کنندگان آن شده است. کسی که هنوز یک کتاب را کامل نخوانده، دو کتاب کامل نوشته و منتشر کرده است. دختران و پسران جوانی که به جای ترغیب به مطالعه، تشویق به مشهوربودن شده‌اند.

در این آشفته‌بازار که می‌خواهیم خانه و ویلای بزرگ و ماشین شاسی‌بلند داشته باشیم و می‌بینیم سیرر نشدیم و به لذت نرسیدیم، بعدش اقدام می‌کنیم تا با خرج پول و به هر نحوی از آنجا مشهور شویم، ولی باز زندگی کسل‌کننده است. به قول پیتر سینگر، نویسنده کتاب «دیگر دوستی مؤثر» تردمیل لذت که حاصل تجمل‌گرایی برای شادکامی‌ست ما را به هیچ هدفی نخواهد رساند. باید نسلی تربیت شود که بداند لذت مدام، در اثر دیگر دوستی مؤثر است.

و متأسفانه با کارنامه مدیران فرهنگی ما (که نگارنده نیز خود را خارج از شمول آن نمی‌داند) هرگز به ملت‌سازی که مقدم بر دولت‌سازی‌ست پی نبردم چون شرط انتصابمان در مسندها دانش و فضل نبود بلکه ارتباطات کوچک‌وارانه انتخاباتی و غیره بود. الان از هر مدیر فرهنگی (گذشته و حال) بیلان کار بخواهیم، همه هزاران صفحه A۴ را پرکرده با جلد کالینگور تحویل خواهند داد، چراکه قادرند بنویسند چه کارهایی کرده‌اند ولی قادر نیستند بنویسند چه کارهایی نکرده‌اند، چراکه کار نکرده، مقوله علمی‌ست و به نوشته نمی‌آید. وقتی دانش‌آموزی رتبه اول کنکور می‌آورد، سازمان‌ها و تشکلات دولتی و خصوصی همه می‌خواهند مالکیت او را به نام خود ثبت و افتخارش را تصاحب خود کنند اما هیچ نهاد حکومتی، دولتی یا خصوصی پیدا نمی‌شود که بگوید فلان جوانی که به خاطر فلان جرم بر سر دار رفت، نتیجه بی‌تدبیری، جاهلی و کاهلی ما بود.

اخبار برگزیده

پیشنهادهای امام‌جمعه اردبیل به نمایندگان مجلس:

نمایندگان عدم دخالت در عزل و نصب‌ها را مصوبه کنند

امام‌جمعه اردبیل گفت: قنچر عالی می‌شود که نمایندگان مجلس فرمایشش مقام معظم رهبری درخصوص عدم دخالت‌نمایندگان مجلس در عزل و نصب‌ها را به یک مصوبه تاریخی تبدیل کنند و با این اقدام، در تاریخ سیاسی ایران نامی ماندگار پیدا کنند. به گزارش خبرنگار «شرق» در اردبیل، آیت‌الله سیدحسن عاملی افزود: بنات مقام معظم رهبری در دیدار اخیر با نمایندگان مجلس درخصوص عدم دخالت نمایندگان مجلس در عزل و نصب‌ها فصل‌الخطاب است و اطاعت نمایندگان از این فرمایش مورد انتظار همه موکلین است. وی در ادامه و با اشاره به تأکید معظم‌له بر اینکه نمایندگان نباید در عزل و نصب‌ها دخالت کنند و استقلال قوای سه‌گانه باید به‌طور کامل رعایت شود، افزود: ایشان خطاب به نمایندگان مجلس فرمودند «واقعاً نباید دخالت کنید در انتصابات» سپس به‌طور بسیار شایسته تبعات و لوازم فاسده دخالت نمایندگان در انتصابات را بیان فرمودند.

نماینده مردم خلخال در مجلس شورای اسلامی خبر داد:

ضرورت تسریع فعالیت‌های جهاد کشاورزی برای تکمیل سدهای معیشتی خلخال

نشستی با هفت مدیرکل استانی برای بررسی اعتبارات عمرانی خلخال

نماینده مردم شهرستان‌های خلخال و کوثر در مجلس شورای اسلامی گفت: تسریع فعالیت‌های جهاد کشاورزی برای تکمیل سدهای معیشتی خلخال ضروری است. به گزارش خبرنگار «شرق» در اردبیل، سیدغنی نظری اظهار کرد: سرعت‌بخشی به فعالیت‌های سازمان جهاد کشاورزی استان اردبیل برای تکمیل سدهای معیشتی خلخال از جمله سد کشاورزی در حال ساخت بلبل در شرایط فعلی لازم است. وی افزود: بررسی مشکلات منطقه و نظارت برای حسن اجرای پروژه‌ها و فعالیت دستگاه‌ها در دستور کار نمایندگان مجلس است. وی همچنین به تشکیل جلسه‌ای با حضور هفت نفر از مدیران کل استان اردبیل در خلخال برای بررسی وضعیت طرح‌های عمرانی این شهرستان اشاره کرد و گفت: در این جلسه وضعیت اعتباری پروژه‌های عمرانی مربوط به جهاد کشاورزی، آب و فاضلاب، بنیاد مسکن، ارتباطات و فناوری اطلاعات، صنعت، معدن و تجارت، شرکت توزیع نیروی برق، راهداری و حمل‌ونقل جاده‌ای و ورزش و جوانان مورد بررسی قرار گرفت. نظری اضافه کرد: نتیجه جلسه، اجرای ۱۹ طرح عمران روستایی، بازنگری طرح هادی، پوشش اینترنتی ۳۹ روستا، اجرای ۲۷۰ کیلومتر کابل خوندگهدار برای تقویت شبکه برق‌رسانی، اسفالت ۴۲ کیلومتر از راه‌های روستایی، تکمیل بلوار شهید حاج قاسم سلیمانی، اجرای بلوار خروجی علی‌آباد، بهسازی و مرمت راه‌های عشایری و تأمین آب شرب ۳۹ روستای کم‌آب این شهرستان بود. در بسیاری از موارد انتقادهای سازمانده از عملکرد مسئولان کارساز واقع شده، طوری‌که به‌دنبال طرح یک انتقاد از سوی نمایندگان مردم در مجلس شورای اسلامی از وضعیت اعتبارات بنیاد مسکن کشور و اعتباری که به نایق از این نهاد انقلابی گرفته شده و به جاهای دیگر اختصاص داده شده بود، با پیگیری مستمر نمایندگان، هفته گذشته سه هزار و ۳۰۰ میلیارد تومان به اعتبارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی بازگردانده شد. عضو کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی ادامه داد: با توجه به افزایش اعتبارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در سال جاری قطعاً این اعتبار با اجرای طرح‌های هادی روستایی، بهسازی معابر و سایر امور عمرانی در روستاهای کشور نمود پیدا خواهد کرد. نظری با تقدیر از اعلام ممنوعیت صدور هرگونه مجوز از سوی سازمان صمت استان اردبیل برای بهره‌برداری از معدان شن و ماسه خلخال توسط شورای تأمین این شهرستان خاطر نشان کرد: بی‌توجهی‌های گذشته به صدور مجوزهای متعدد برای معادن این منطقه منجر به تخریب راه‌های ارتباطی این شهرستان و به غارت‌ن‌فتن خلخال و عاری از هرگونه عادات و اشتغال برای مردم منطقه شده است.

خرمشهر مدنظر بود که با موفقیت انجام شد، در مرحله سوم مأموریت تیپ عاشورا پیش‌سرو به دژ مرزی شلمچه و جاده شلمچه به خرمشهر بود که آن هم با موفقیت و البته با رشادت و ازجان‌گذشتگی رزمندگان شجاع و ترس همراه بود که منجر به محاصره کامل عراقی‌ها شد. مرحله چهارم تک‌کردن حلقه محاصره و کامل‌کردن محاصره خرمشهر توسط تیپ عاشورا بود که با یاری خدا و توکل با موفقیت کامل انجام شد و بدین ترتیب نیروهای دیگر لشکرها وارد خرمشهر شده و آزادی این شهر را رقم زدند. بنابراین می‌شود گفت که از مدت‌ها پیش ما در جریان آزادسازی خرمشهر بودیم البته روز پیروزی و اعلام خبر به‌صورت عمومی به مردم، خوشحالی ویژه‌ای داشتیم و همه به‌هم تریک می‌گفتیم.

- خطارهای از آزادسازی خرمشهر برایمان نقل کنید.**

سال ۶۱ در کردار تخریب بودم و همه برای رفتن به مین‌روبی و ایجاد معبر با هم رقابت خیلی نزدیکی داشتند. ما سه شب برای ایجاد معبر و خنثی‌کردن مین هنگام تاریک شدن هوا- به همراه هم‌گروهی‌هایم اعزام می‌شدیم و صبح قبل از طلوع برمی‌گشتم، روز چهارم وقتی می‌خواستیم اعزام شویم، فرمانده خبر داد که بقیه تخریب‌چی‌ها اعتراض و تخمین کردند که چرا هر روز این جنر نفر برای خنثی‌کردن مین می‌روند و ما اعزام نمی‌شویم. ایجاد معبر و خنثی‌کردن مین در شب مساوی بود با شهادت، و استقبال از مرگ، شاید برای امروزی‌ها نامفهوم باشد. البته منظوری ندارم و خدای نکرده حمل بر خودستایی نباشد. شاید نسل امروزمان تقصیری هم ندارند؛ امروزه با کاهش‌دن [ب]اعتمادی اجتماعی و هیاهوی رسانه‌ای و مشکلاتی که به نوعی تمام خانواده‌ها درگیر آن هستند درک

حس بازندگی و مدیون‌بودن به خاک وطن مرا رها نخواهد کرد، باید نسبت به خاک و برادران دینی خود به هر طریقی کمک می‌کردم. لذا تصمیم گرفتم برای آزادی گوشه‌ای از وطن (خرمشهر) به جبهه‌های جنوب اعزام شوم.

- نظر خانواده‌تان بر حضور در جبهه جنگ و یا ادامه تحصیلات چه بود؟**

ازدست‌دادن هر وجب از خاک وطن برای همه غیر قابل‌قبول است به‌ویژه برای آذری‌ها و اردبیلی‌های غیور. برای همین بود که کسی از آشنایان و اعضای خانواده با رفتن به جبهه در آن زمان مخالف نبود، ولی به هر حال مادرم مثل همه مادران نگرانی‌های خاص خود را داشت.

- زمان آزادسازی خرمشهر شما کدام واحد حضور داشتید؟**
- آن زمان من در قرارگاه قدس تیپ عاشورا گردان مصطفی خمینی بودم.**
- از هم‌رزمانتان چه کسانی را به خاطر دارید؟ مخصوصاً همشهریان؟**

نام بیشترشان را فراموش کرده‌ام، ولی آقایان فصاحتی، تمجید، شجاعی، عظیمی و… افرادی بودند که با هم بودیم اما بیشتر با آقای حسین‌زاده صمیمی بودیم و همیشه همسنگر می‌شدیم و در اکثر عملیات‌ها با هم بودیم و در آخر هم با هم ترکش یک خمپاره در شلمچه نصیبمان شد.

- چطور از شکستن محاصره و آزادی خرمشهر باخبر شدید و اولین خبری را چه کسی به شما اطلاع داد؟**

عملیات بیت‌المقدس برای آزادی خرمشهر دهم اردیبهشت شروع شد و چهار مرحله داشت، در مرحله اول یا دوم آزادی هویزه و پادگان حمید و قسمتی از جاده اهواز-